

Hüseyin: *Bedâyi'ül-Vekayi*. Metni basıma hazırlayan, redakte eden ve önsözü yazan A. S. Tveritinovalar, fihrist ve indeksi hazırlayan Y. A. Petrosyan. 2 cilt. Moskova 1961, IVL 75 + 116 + 4 S. 40 = Akademi Nauk SSSR Institut Karadov Azii.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi Asya Halkları Enstitüsü, "Doğu Halkları Edebî Âbideleri" adıyla yayımlamağı plânladığı külliyatın büyük serisinin metinler kısmından 14 numara altında "*Bedayi'ül-Vekayi*"i XVII. yüzyılda yazılmış Osmanlı kronikleri kütüphanesine kazandırmış bulunuyor.

Eser, Enstitünün Osmanlı Tarihi ile meşgul üyelerinden bulunan Bayan Dr. A. S. Tveritinovalar tarafından metni basıma hazırlanan, redaksiyonu yapılan ve değerini belirten derin bir inceleme önsözü ve Y. A. Petrosyan tarafından tertip edilen kronolojik bir fihrist, kişi ve yer adlarına ait indekslerle zenginleştirilerek umumii istifadeye sunulmuştur. Bu eserin, bu şekilde bastırılıp yayımlanması suretiyle Türk-Osmanlı tarihinin ilk devirlerine ait ikinci elle derlenmiş ünik kaynaklarından birini, bu alandaki bilim çalışmalarının gelişmesini aydınlatan temel vasıtalar arasına katmış olan Asya Halkları Enstitüsü, tebrik ve takdire değer bir hizmet yapmıştır.

Bedayi'ül Vekayi'in, yazarı XVII. yüzyıl ortalarında Reisülküttaplık görevinde bulunmuş ve Koca Nişancı adıyla tanınmış bulunan Bosnalı Hüseyin Efendidir. Müellifin kimliği hakkında, "Müverrih Koca Hüseyin Efendi" başlığı altında bilgi veren kaynakların en eskisi *Sefinet'ür-Rüessadı*¹. Ahmet Resmi Efendi (1700-1783) nin "Reside-i Enzar olan Bedayi'ül Vekayi' nam iki mücellid tarihinden istişar olunduğuna göre" diye söze başlamasına ve eserin metninden bazı fıkralar nakletmiş bulunmasına bakılacak olursa XVIII. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden biri de sayılması gereken yazarın, Hüseyin Efendi'nin söz konusu olan eserini okuduğundan, bu eserden ve kendi zamanında bilinenlerden müellifin hayatı hakkında da bazı bilgiler toplamış ve yazmış bulunduğundan şüphe edilemez.

Ahmet Resmi Efendi'ye göre, IV. Murad'ın Bağdat seferinde maiyetinde bulunmuş olan Hüseyin Efendi, Padişahın işareti üzerine "Ahbarüddevlle" adlı Arapça tarihin de tercümesine başlamış bulunmaktadır. Ahmet Resmi Efendi, Koca Hüseyin Efendi'nin 1639'da sefer dönüşü Diyarbakır'da Mesnevi şarihi Sarı Abdullah Efendi'nin (ölm. 1661) yerine Reisülküttab olduğunu yazmakta ve Naima'ya atfen de² elli dört vekayii hilâlinde (M. 1644) öldüğünü ve bu yüzden eserini tamamlayamamış olduğunu kaydetmekte ve sözü geçen tercüme ile tarihin, Hüseyin Efendi'nin orta seviyede eşhabı dirayetten olduğunu gösterdiğine işaret eylemektedir.

¹ s. 34-35, İstanbul H. 1269.

² C. IV, s. 111. İkinci basım, İstanbul H. 1280.

Süreyya Bey, *Sicill-i Osmani*'ye her nasılsa biyografisini almamışsa da, Reisül-küttaplar listesinde³ birincisi Hicri 1033 de, ikincisi 1038 de, sonuncusu 1044 de olmak üzere üç defa bu vazifede bulunmuş olduğunu göstermektedir. Bursalı Tahir Bey de⁴, Hüseyin Efendi (Bosnavi Koca Müverrih) başlığı altında "Babasının Saraybosna'da Gazi Hüsrev Paşa camii kütüphanesi hâfız-ı kütübü bulunduğunu, edib ve tarihçi olduğunu, IV. Murad'la Bağdat seferinde bulduktan sonra "Diyar-bekir'de Reisülküttab tâyin edildiğini", bir kaynak göstermeden, yazmaktadır.

Cemaleddin Efendi'nin *Osmanlı Tarih ve Müverrihlerinde*⁵, Rüsumat Muhasebecisi Seyit Ahmet Rifat Efendi'nin (Ölm. 1875) *Ravza-i Aziziyesindeki*⁶ vaka'nüvisler ve tarih yazarları listelerinde görülmeyen bu ismi, Türk kaynakları arasında bir de Bağdatlı İsmail Paşa'nın eserinde⁷ bulmaktayız.

Ahmet Resmi Efendi tarafından bahsedildiği ve Bursalı Tahir Bey'in cilt sayısını da tasrih suretiyle naklettiği gibi, Hüseyin Efendi'nin biri IV. Murad'ın isteğiyle arapçadan tercüme ettiği "*Ahbarü'd-Düvel*", biri de iki ciltten müteşekkil "*Hilkat-i Âdemden zamanına kadar olan vekâyiden bâhis "Bedayi'ül Vekayi"* isminde iki eseri olmak gerekmektedir.

Bu eserlerden Hammer de⁸ bahsederek Bedayi'ül Vekayi'in Viyana kütüphanesinde bir nüshasının da bulunduğunu söylemekte, Flügel kataloğu da 864 numara kayıtlı bu cildin muhtevası ve vasıfları hakkında bilgi vermektedir.⁹ Prof. Babinger de, sözü geçen Türk ve yabancı kaynaklarına dayanarak eserinde¹⁰ Hüseyin Efendi'ye ve kitabına bir bahis ayırmış bulunmaktadır.

Kendisinden hemşehrisi Profesör H. Mehmet Hancıç de eserlerinde¹¹ bahsetmekte ise de, Ahmet Resmi Efendi ile Bursalı Tahir Bey'den fazla bir bilgi vermemekte, yalnız o tarihte Hüsrev Bey Kütüphanesi müstakil bir müessese olma-

³ C. IV, s. 795, İstanbul H. 1307.

⁴ *Osmanlı Müellifleri* c. III, s. 46.

⁵ İstanbul H. 1314, Kütüphane-i İkdam neşriyatından.

⁶ İstanbul H. 1291, s. 165-183.

⁷ *Hidayetül-ârifin, Esmâül-müellifin ve Asârül-musannifin*, c. I, s. 322. İstanbul 1949.

⁸ *Geschichte des Osmanischen Reiches*-J. v. Hammer c. IV, s. 601.

Hammer Tarihi Tercümesi-Mehmet Ata, İstanbul, 1333, c. VIII s. 266-267.

⁹ *Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*-Prof. Dr. G. Flügel, Wien 1865, c. II. s. 94-96.

¹⁰ *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*-Prof. F. Babinger, Leipzig 1927, s. 186-187.

¹¹ I. الجوهر الأسنى في تراجم علماء وشعراء بو سنة ، القاهرة 1349, s. 66, numara 65.

II. Knjizevni Rad Bosansko - Hercegovačkih Muslimano, Sarajevo 1933, s. 38-39 No. 4.

(Bu bilgiyi sayın Prof. Tayyib Okıç'e borçluyum).

dığı cihetle, babasının her halde medrese veya camide de bir görevi bulunması gerektiği mütalâasını yürütmektedir.

Bu iki eser hakkında *Keşfüzzünun*'da ve zeyillerinde herhangi bir işaret bulunmadığı gibi, gerek İstanbul kütüphanelerindeki tarihe ait eserlerin ilk defa 1850-1854 yıllarında tam bir alfabetik listesini tertip eden Ruscuklu Ali Efendi'nin (1804-1857) kitabında¹², gerek son yıllarda Kütüphaneler Tasnif Komisyonu tarafından uzun araştırma ve çalışmalarla hazırlanan İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya yazmaları Kataloğunda¹³ ve Topkapı sarayı kütüphanelerindeki Türkçe yazmalar arasında¹⁴ Hüseyin Efendi'nin bu eserlerinin hiç bir izine rastlanmış değildir.

28 Ağustos-4 Eylül 1957 tarihleri arasında Münich'te toplanan XXIV. Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresinin Türkoloji seksiyonunda, Sovyet Tarih bilginlerinden Bayan Dr. Tveritinovaların yapmış olduğu bir tebliğ¹⁵ SSCB Bilimler Akademisi Leningrad şubesi kütüphanesi yazmaları arasında "Bedayi'ül Vekayi" in Osmanlı tarihine taallük eden cildinin bir nüshasının bulunduğunu, müellifi, muhtevası ve kısa bir tenkidıyla birlikte ilim âlemine ilk defa olarak tanıtmış ve Leningrad'da 1951'de dikkati çeken bu eser hakkında, konferanscının 1956'da "Vizantiyski Vremennik" adlı Rusca dergide (c. XI, s. 100-104) yayımladığı kısa bir raporla, eseri daha önce Sovyet tarihçilerine de haber vermiş olduğu bu tebliğden anlaşılmıştır.

Dr. Tveritinovaların bu tebliğine göre Viyana nüshasının ikinci cildi ve devamı olması gereken bu yazma, arşiv kayıtlarına bakılırsa¹⁶ 1862 yılında Petersburg'ta Asya Müzesi tarafından bir hususi koleksiyon sahibinden satın alınmak suretiyle Rusya'ya gitmiştir. Kitabın cilt kapağı içinde yazılı ve daha önceki sahiplerini gösteren kayıtlara ve tarihlere göre de eserin 1800 yılına kadar Türkiye'de bulunmuş olması gerektiğine hükümlenabilir. I. İbrahim devrinde kaleme alındığı, başındaki medhiyeden anlaşılan bu kitapta müellif, eserin yazılmasına sebep olan ahvali

¹² Türk Tarih Kurumu kütüphanesi yazmaları No. 1002, *El-Asür-ül Aliyye fi Hazain-ül kütüb-ül Osmaniiyye (Min Esmâ-i kütüb-üs Siyer-iş Şerife vet-Tevarih vema yeteallaku bihüma)*.

¹³ İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya yazmaları katalogları: *Türkçe Tarih Yazmaları 1. fasikül; Umumi Tarihler*, İstanbul 1943, 2. *Fasikül; Türk Tarihine ait eserler*, İstanbul 1944.

¹⁴ *Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesi Türkçe yazmalar kataloğu - Fehmi Edhem Karatay*, 1-2 cilt, İstanbul 1961.

¹⁵ *Akten des Vierundzwanzigsten Internationalen Orientalisten-Kongresses, Münche* [Section VIII. Turkologie: Tveritinovalar, A. S. (Moskou) The Turkish manuscript of Qoğa Husein's Chronicle Beda'iül Veqa'i (Volume I) from the Collection of the Institute of Oriental Studies (Leningrad Branch), USSR Academy of Sciences] 1959 Wiesbaden. s. 398-402.

¹⁶ SSCB Bilimler Akademisi arşivi, 1 inci fond, 1a numaralı defter, No. 106, yıl 1862/204.

anlatmakta, başlıca kaynaklarını göstermekte, kaynakların rivayetleri arasında zaman zaman karşılaştırma ve münakaşalar yapmakta, bahis konusu ettiği olay ve kişileri tenkit etmekte, devletin teşkilât ve icraatı hakkında orijinal belgelere dayanan bilgiler vermektedir. Ya müellifinin ölümü dolayısıyla tamamlanması veya tamam nüshadan istinsahı bitmediği için kronoloji bakımından 1520 olaylarına kadar gelen bu eser, Dr. Tveritina'ya göre, XVII. yüzyılda yazılmış olan Osmanlı devleti tarihlerinin en tamamı sayılabilir. Bu sebeple bu el yazmasının bastırılması, Ortaçağ Osmanlı devleti ile bu devlete tâbi olan memleketlerle halklarının tarihlerini araştıran Ortaçağ tarihçileri için, büyük önemi olan bilgilerin artmasına hizmet edecektir. Aynı zamanda müellif esas itibarıyla kendi yaşadığı zamana ait olmayan vekayii hikâye etmekte olduğundan, eseri, bir dereceye kadar tarihi tetkikler kategorisine de dahil saymak gerekir. Bu bakımdan Koca Hüseyin'in el yazması, XVII. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı devletinde tarih bilginlerinin seviyesini gösteren bir belge olarak da üzerine alâka çekmektedir. Bundan başka Koca Hüseyin, eserinde Müverrih Hoca Sadettin Efendi'nin "*Tacüttevarih*" ini oldukça yakından takip ettiği yerlerde, Sadettin'in çok sık ve bol bol kullandığı Arap ve Fars terkipleriyle süslü nesrini, Türkçe sözler ve Türk dili kurallarıyla değiştirerek sadeleştirmekte ve Türkçeleştirmekte de büyük başarı göstermiştir. Bu itibarla dil bakımından da bu eserin ayrı bir önemi vardır.

Kısaca özetlediğimiz Münich tebliğini, Dr. Tveritina, Koca Hüseyin'in bu eserinin elde mevcut aslına uygun olarak yayımlanmasını, kongrenin ihtisas seksiyonunda bulunan Türk ve yabancı tarih bilginlerinin tasvibine sunduğunu söyleyerek, hakkında araştırma yapıp başka bir nüshası bulunduğu takdirde Edition critique hazırlanmak üzere iş birliği yapılması dileğiyle bitirmişti. Dinleyenlerin önemle ilgisini çeken bu nüsha metninin biran önce bastırılması da, oybirliği ile temenni olunmuştu. Münich'ten memlekete dönünce bizzat yaptığım araştırmalar bu eserin bazı nüshalarının memleketimizde de bulunabileceği ümidini, maalesef boşa çıkardı.

1960 'da Moskova'da toplanan XXV. Şarkiyatçılar kongresi münasebetiyle SSCB i Doğu İncelemeleri Enstitüsünün 1959-1961 döneminde basıma hazırladığı yeni eserler hakkında yayımladığı bir broşürden, 1961 'de "*Badeyi'ül Vekayi*"in 518 varaktan müteşekkil metninin 14 cü numarayı teşkil etmek üzere Dr. A. S. Tveritina tarafından yazılan bir giriş ve Y. A. Petrosyan tarafından hazırlanan bir izahlı fihrist ve indekslerle birlikte basılmakta olduğu memnunlukla öğrenilmişti¹⁷. İşte bu yazımızda tanıtmağa çalıştığımız eser, 1962 mayısında Moskova'yı ziyaretimiz sırasında birer nüshası heyetimiz üyelerine de hediye edilmiş bulunan bu kitaptır.¹⁸

Eser, 205 X 265 mm boyunda bezli mukavva kapaklı iki büyük cilt halinde yayımlanmıştır. Birinci cilt, giriş (sf. 1-23) ile açıklamalı fihristi (sf. 24-75) ve met-

¹⁷ *Monuments of Oriental Literature*, Publishing House for Oriental Literature, Moscow 1960, s. 13-14. Aynı broşürden (s. 6) Zeyneddin Vasıfî'nin XVI. yüzyıl Orta Asya Tarih ve Edebiyatını anlatan Farsça yazılmış aynı isimde bir eserinin daha Enstitüce basıma hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bu kitap ta geçen sene yayımlanmış bulunmaktadır.

¹⁸ Türk Tarih Kurumu Kitaplığı: B 4463/1 ve 2.

nin tıpkı basımından ilk 400 sahifeyi teşkil etmekte, ikinci ciltte de metnin geri kalan (sf. 401-1052) kısmı ile (7 numaralı ek fotoğrafa bakınız). şahıs adları (sf. 1055-1091), yer ve topluluk adları (sf. 1092-1116) indeksleri yer almaktadır. İkinci cilde ayrıca ilâve olunan dört sahifelik bir cetvelle de tıpkı-basımda silik çıkmış olan kelimelerin okunmaları sağlanmıştır.

Dr. Tveritina, "Giriş" başlığı altında eseri tanıtmak maksadiyle yazdığı önsözünde, Osmanlı tarihçiliğinde Vekayiname tarzındaki eserlerin büyük ölçüde yer aldığını söyleyerek, bunlardan bilhassa zamanının olaylarını nakledenlerin önemini belirttiikten sonra, 16 ve 17 inci yüzyıllarda yazılmış bu neviden bir kısım eserlerin de, yazarların kullandıkları kaynakların çokluğu nisbetinde üzerlerinde durulmağa değer bir özellik taşıdıklarını, bilhassa bunlarda zamanımıza kadar gelemeyen kaynaklardan elde edinilmiş bilgilere de rastlandığını işaret etmektedir.

Yazara göre, 17 nci yüzyıl Türk tarihçileri arasında Osmanlı devletinin kuruluşundan başlayarak zamanlarına kadar olan devrin tarihini yazmış bulunan sayılı kimseleri teşkil eden Solakzâde Hemdemi (Ölm. 1658), Kara Çelebi zâde Abdülaziz (Ölm. 1658) ve Müneccimbaşı Ahmet (Ölm. 1702) den başka, yalnız Hammer tarafından kaynakları arasında kendisinden bahsedilmiş bulunan, Bosnalı Koca Hüseyin Efendi'nin yazmış olduğu "Bedayi'ül Vekayi"i de, bu kategoriden sayılması gereken bir eserdir. Müellifin aynı zamanda IV. Murad'ın Bağdat seferi sırasında Padişahın emriyle Ahmet Yusuf Sinaneddin Karamanî (Ölm. 1610) nin 1599 da yazdığı "Ahbar-üd Düvel" adlı İslâm tarihini de arapça aslından Türkçeye çevirmiş bulunduğu, ölümünden önce de iki ciltlik bir umumî tarih yazmakla meşgul olduğu bilinmektedir.

Dr. Tveritina, bu önsözde Viyana'da bulunan Bedayi'ül Vekayi'in, kendince, sözü geçen eserin birinci cildi olduğunu, son zamanlara kadar nerede olduğu bilinmeyen hattâ Hüseyin Efendinin yaşının ilerlemesi dolayısıyla yazamamış bile olduğu tahmin edilen ikinci cildinin Leningrad'da 1950'de ortaya çıkışı ve Rusya'ya gidış şekli ile menşei hakkındaki tahminlerini de kaydetmektedir.

Bir mükaddime, üç bab ve dört faslı ile bir fihrist ve bir tenbihi ihtiva eden ve Viyana'da bulunan "Bedayi'ül Vekayi'in birinci cildi, tarafımızdan sözü geçen eserin Türk Tarih Kurumu Kitaplığı arşivinde bulunan mikro-filmi üzerinde yapılan incelemeden anlaşıldığına göre, "Hayatın, levh-ü kalemin, göklerin ve yerin, meleklerin ve cinlerin, Âdem ve Havva'nın yaradılış hikâyelerinden sonra Hazreti Muhammed'in ecdadı hakkında bilgi vermekte, doğumundan hicretine, hicretten ölümüne kadar geçen olayları anlatmaktadır. Birinci faslı Hülefa-i Raşidin ve Oniki İmamla, Emevî, Abbasî ve Fatimî Halifelerini, ikinci faslı Abbasî Halifeleri zamanında Horasan ve Maverâünnehir'de, Fars, Azerbaycan ve sair bilâdda istiklâl üzere saltanat edenlerin icmalen menakiblerini, üçüncü faslı, Abbasî halifelerinden sonra Mısır, Şam ve sair diyar-ı İslâmda olan padişahların menakibini, dördüncü faslı ise, Cengiz oğullarıyla Kızılbaşlar dediği İranlılar hakkındaki malûmatı kronolojik bir sıra dahilinde teşkil etmekte ve kitabın son kısımlarında da eshab-ı tabakata, hükümdar silsilemeleri, şehir tasvirleri, Aristo ve Eflatun gibi filozoflar hakkında bilgilerle Samanoğulları, Gazneliler, Afrika müslüman devletlerine ait bahisler yer almaktadır. 609 varaktan ibaret bulunan bu eser "İnşallahü

Tealâ Afrika dahi Memalik-i Mahrusa-i Osmaniye'ye müdahhaldir, Cezayir-i garp dahi" diyerek sona ermektedir (1, 2 ve 3 numaralı ek fotoğraflara bakınız).

Tıpkı basımı yazımıza konu olan *Bedayi'ül Vekayi* nüshası gibi, Sultan İbrahim'in saltanat zamanında yazıldığı bilinen Viyana nüshasında Padişaha duadan sonra müellifin "sebeb-i tahrir-i kitab oldur ki" (V. 2 a) diye başlayan (1 numaralı fotoğraf).

"Bu hakir-i pür taksir, Hüseyin ül fakir mukaddema Divan-ı âlişanda Reis-i küttab-ı Utarid-i-nazir ve enis-i vüzerai Müşteri tedbir olup badehu pür olmakla küşe-i uzlette caygir olmuşidim. Bir ruz-ı piruzda hâtıra bu hatıra hutur eyledi ki, bu güzergâh-ı fenadan ubur ettikte, bazı âsârımız sudur eyliye ki, ila merr-işühur ved-dühur namımız mezkûr olmağa bais ola. Ol ecilden manzurumuz olan kütüb-i tevarih ve siyerden pür iber olan bazı bedayi-i vekayi ve nevadiri bedayi' ve menakib-i acayib ve garayibi silk-i tahrire çeküp bir mecmua tastir oluna, tâ ki kıssalarından hisseler alınıp ve eshab-ı düvel amellerin â'mal-i mütekaddimine tatbik eyliyeler. Zira her madde ki mukaddema vâki olmuştur. Mürurı zamanla geru vâki olağandır. İnsanın ömrü ise kalil olup her nedenlu müsün olsalar yine tecrübe ile her maddeyi malûm edinemezler. Pes dîn-ü devlet hizmetinde olan eshab-ı manâsiba münasıptir ki nusuh-i tevarihe müracaat edip eyyam-ı devlet ve hengâm-ı hizmetlerinde hâdis olan havadis-i güzeşte sâllerde emsali olan ahvale misal edip, herhalde âmal-i melihayı mürtekip ve ef'ali kabihayı müctenib olalar."

Sözleri gözden geçirilecek ve fihristi (v. 2 b) ile onu takip eden tenbih başlıklı satırlar okunacak olursa (6 numaralı fotoğraf) aynı adı taşımak ve aynı kimse tarafından yazılmış bulunmakla beraber Viyana nüshasıyla Leningrad nüshasının ayrı ayrı zamanlarda yazılmış oldukları ve birinci cilt yazılırken ikincinin düşünülmediği ve müşterek bir plâna bağlı bulunmadıkları açıkça görülür. Viyana nüshasının konusunu İslâm tarihi teşkil ettiğine göre, yazılışında Hüseyin Efendi'nin, *Ahbar-üd Düvel*'den faydalanmış olduğunu gösteren herhangi bir işarete de rastlanamamaktadır. Sadece "Ahmet Gaffarî'nin (Ölm. 1552) Nigâristanı¹⁹ tertibi ihtiyar olunup ve anun hikâyeleri dahi tercüme olunmuştur." (V 3 a) şeklindeki kayıttan, müellifin daha çok adı geçen bu eserden mülhem bulunduğu ve istifade ettiği anlaşılmaktadır (2 numaralı ek fotoğrafa bakınız). Bu itibarla Viyana nüshasını, IV. Murad'ın Türkçeye çevrilmesini emrettiği kitabın, Hüseyin, Efendi tarafından yapılmış bir tercümesi ele geçinceye kadar, sonradan başka isim altında ve başka bir plân dahilinde yine o zatın kalemıyla vücuda getirilmiş İslâm devletleri tarihine ait bir eser olarak kabul etmek gerçeğe daha uygun düşer sanırım²⁰.

¹⁹ *Nigâristan*'ın Altıparmak Mehmet Efendi (Ölm. 1613) tarafından yapılmış Türkçe iki tercümesi Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesinde (Revan, 1466 ve 1467) mevcuttur.

²⁰ Üzerinde eski sahibi tarafından satın alındığı yazılı bulunan 26 Kasım 1763 tarihinden sonra Viyana kütüphanesinin malı olmuş olduğu şüphesiz bulunan nüshanın, sözü geçen ilk ve son sayfelerinin tıpkı basımları bu yazımıza eklenmiştir.

Ahmet Resmi Efendi'nin *Sefinet-ür Rüesa*'da *Ahbar-üd Düvel* hakkında verdiği olduğu haber de, sadece tercümeyle başlanmış olduğunu işaretten ibaret sayılmak gerekir. Ahmet Resmi Efendi gerçi *Bedayi'ül Vekayi*'in iki cilt olduğundan bahsetmekte ise de, eserin mukaddemesinden naklettiği satırlar, yalnız bu defa yayımlanan Leningrad nüshasında aynen görüldüğünden (4 numaralı ek fotoğrafa bakınız), onun sadece bu cildi okumuş olduğunu ve o tarihlerde bu cildin bazı nüshalarını henüz İstanbul'da da bulunduğunu göstermesinden daha fazla bir değer taşımamaktadır.

1862 yılında A. Dorn tarafından Asya müzesine hediye edildiği bilinen bu nüshanın, Leningrad'a intikal yeri ve şekli hakkında yapılan tahminin de, o kadar önemli olmamakla beraber, bir noktasını tartışmak gerekmektedir. Nüshanın üzerinde adları ve hüviyetleri tasrih edilmek suretiyle kayıtlı bulunan eski sahiplerinin Edirne'yle ilgili bulduklarına bakarak, kitabın oradan alınmış olduğu sanılmış ise de, son sahibi olduğu anlaşılan Valde Kethüdası Zâde Mehmet Sadık Efendi²¹ H. 1210 dan, İstanbul'da ölümü tarihi H 1232 (18 Ekim 1817)'ye kadar, devlet merkezinde yüksek kaza görevlerinde bulunmuş ve Reisülülema pâyesini almış bir zat olduğuna göre, bir müddet hususî kütüphanesinde yer almış bulunan bu kitabın, ancak onun terekesinden alınabileceği ve bu tarihten sonra İstanbul'dan dışarı götürülebileceği ihtimali akla daha yakın görünmektedir. Bununla beraber sözü geçen eserden Bağdat'lı İsmail Paşa'nın da kitabında bahsetmiş olması, bazı nüshaların XIX. yüzyıl sonralarına kadar İstanbul'da var olduğunun da başka bir delili sayılmak gerekir.⁷

Dr. Tveritinoza güzel bir nesih ile yazılmış bulunan eserin, bizzat müellif tarafından kaleme alınmış veya kontrolundan geçmiş bir nüsha olduğu kanaatindedir. Her iki yazmada da yazarın adı ve yazılış tarihi bulunmadığı cihetle bunu teyit veya red edecek bir delil elimizde olmamakla beraber, sözü geçen Viyana nüshasının da hemen hemen aynı kaleminden çıkmış olduğuna hükmettirecek yazı benzerliği bu bakımdan dikkati çekmektedir ve genel olarak yazı pek güzel olmamakla beraber temiz ve okunaklı bir niteliktedir (*Ekli fotoğrafları karşılaştırınız*).

Eserin başında, metinden başka bir yazı ile yazılmış 16 sahifelik tafsillatlı bir fihrist vardır ki, giriş yazısını takip etmek üzere açıklayıcı notlar konulmuş ve tarihler milâdiye çevrilmek ve 1) Başlangıçlar, 2) 1324-1359, 3) 1359-1389, 4) 1389-1402, 5) 1402-1413, 6) 1413-1421, 7) 1421-1451, 8) 1451-1481, 9) 1481-1512, 10) 1512-1520 olaylarına ait kısımlar on bölüme ayrılmak üzere bir tasnife tâbi tutulmak suretiyle Y. A. Petrosyan tarafından Rusca'ya tercüme edilerek kitaba konulmuştur.

Müellif, mutad şekilde hamdü sena ve zamanın Hükümdarı Sultan İbrahim'le şehzadesine dua ile başladığı bu kitabının, yazılış sebebini de şu satırlarla açıklamaktadır: (4 ve 5 numaralı ek fotoğraflara bakınız).

“Bais-i tahrir-i kitab oldur ki,

Bu abd-i hakir-i pür taksîr yani Hüseyin-ül fakîr altmış seneden beru Divan-ı Adalet Unvan-ı Âl-i Osman'da hidmette bulunup, sinnen seb'in ve semanin ma-

²¹ S. O. VI, 193.

beyninde, riyaset-i küttab-ı Utarid cenab hizmetinden münfasil olduğumuz eyyam-ı taattulâta, tazy-i evkat etmeyip sahife-i ruz-i gârda âsarımız kalsun deyu, Bedayi'ül Vekayi ismi ile müsemma ilm-i tevarihte bir mecmua telif edip, Hazreti Resul-i Ekrem sallallahü aleyhi vesellem hazretlerinin ve ecdadının ve Hülefa-i Raşidinin ve Eimme-i İsna Aşer ve Hülefa-i Emeviyye ve Abbâsiyenin ve sair zaman-ı İslâmda olan padişahların asırlarında vaki olan nevadir ve bedayii ceste ceste tebyin ve her devletin tulü ve grubunun tarihini ve her padişahın müddet-i saltanatların tâyin etmiştik. Lâkin beyaza çıkarmayıp müsvedde idi. Hicret-i nebeviye-i aliye-i efdal'üt tahiyenin bin elli dört zilhicce guresinde tedvin etmeğe niyet edtüğümüzde bir gece âlem-i misâlde gördüm ki, karşımda iki azîm bab meftuh olup bir derya-i bâpa-yân zâhir oldu. Yine âlem-i menamda bu veçhile ilhâm oldu ki, ol iki bab-ı küşâdenin birisi beyan olunan müsevvedat olup birisi dahi selâtin-i cihad âyin-i Âl-i Osman enarullahü tealâ burhanüssalifin ve azze nasrûlbakiyyin el-mütehallifin zaman-ı nusret karînlerinde vaki olan fütuhât-ı azîme ve esna-i saltanatlarında vukubulan nevadir ve bedayi tahriri ola ve lihâza Tevârih-i Âl-i Osmanı dahi kaide-i mezbure üzere tahrir ve telife şuru olundu ve İrân ve Irak-ı Arab ve Mısır ve Şam ve Diyarbekir ve Karaman ve sair mülûk-i müteferrikadan her padişahın asrında olan selâtini dahi icmalen zikreyledik. Zira mülûk-i mezburenin saltanatları tedricle Padişahan-ı Âl-i Osmana nasip olacaktır. Bu babta *Heşt Bihîşt* musannifi Mevlâna İdris-i Bitlisi'ye iktida eyledik ve müverrihin-i salife yazdıkları kitaplarda zaman itibar edip el akdem fel akdem derler imiş. Lâkin selâtin-i Âl-i Osman guzzat-ı fisebilullah olmağla Tabiîn ve Hülefa-i Abbasiye'den sonra yazılıp sair Mülûk ve Selâtine takdim ve tafdil olundu ve tafsil-i tafazzulları dahi beyan olundu."

Bu satırlar, Viyana nüshasının daha önce yazılıp hazırlanmış olduğunu ve 29 Ocak 1645 'de tebyize başlanacağı bir sırada²², müellifin rüyasında aldığı bir ilhamın ikinci bir cildde de Osmanlı tarihini yazmak arzusunu kendisine duyurduğunu ve böylece yeniden işe girişmiş ve evvelki ile isminden başka bağıntısı olmayan ve bilhassa Türk tarihinin bütünlüğü yönünden Selçuklular devrini atlamak ve daha başka boşluklar da bırakmak suretiyle aynı isim altında yeni bir kitap daha vücuda getirmiş olduğu düşüncesini desteklemektedir. Bilhassa "Tenbih" başlığı altında (V. 3 a) ileride memleketin kaderiyle ilgili hizmetlerde bulunacakların geçmiş olaylardan alacakları derslerin önemine şu satırlarla işaret ettiği de görülmekte ve bu ikinci kitabın daha özel bir amaç güdülerken yazıldığı anlaşılmaktadır. (5 ve 6 numaralı ek fotoğraflara bakınız).

"Eshab-ı ukul ve iz'ana puşide ve nihan değıldir ki, egerçi şahan-ı bahtiyar ve husrevan-ı hoşmened-i devletyarın tab-ı âkilâne ve mizac-ı âdilaneleri mümkündür ki, zamanlarında olan müşkilât-ı vakiat ve mühimmatı serengüş-ti tedabir-i saibeleri ile halledip âharın arâ ve efkârına muhtaç olmayalar. Lâkin Sultan-ı azîmüşşan olanlar riayet-i esbab-ı azm ü hazm ve vikayet-i esas-i (اساس) bezm ve esas-i (اثاث) rezmd e ve âyin-i mülkdârî ve ferman-revayî ve kavanin-i riayet-perverî ve

²² Buna bakılınca Naima'nın Koca Nişancı Hüseyin Efendi'nin ölüm yılı olarak gösterdiği 1644 tarihinin yanlış olduğu görülmekte, en az eserini 1520 olaylarına kadar beyaza çekebilecek bir süre daha, bu tarihten sonra da yaşamış olduğu anlaşılmaktadır.

kişver-küşayı de rüsum-ı âsar-ı eslâfî kendulere üstad ittihaz edegelmişlerdir ve müverrihin-i sâlife vekayi-i sabıkayı silk-i tahrir e çektiklerine bais oldur ki, bazı havadis yirmi otuz belki bir kaç yüz yılda bir iki kere hâdis olur. Ruz-i gârda ise onların emsali vekayi vaki olmaktan hali olmaz. İnsanın ömrü kalil olup yüz yaşında dahi olursa eyyam-ı hayavatında her hususu tecrübe edemezler. Ol ecilden anın gibi zuhur eden nevadir-i umuru mütেকaddiminin reyleriyle tatbik etmek gerekir ki, ta ki badet tahkik arâ-i sâibelerine iktida ve su-i tedbirlerinden iba eyleyip her hususta isabet eyliyeler.”

Naşir önsözünde böylece eserin yazılış maksadiyle özelliklerini belirttikten sonra, Bedayi-ül Vekayi'in kaynakları hakkında da şu açıklamayı yapmaktadır :

Türkçe olarak Aşık Paşa zâde, Neşri, Koca Nişancı Celâl zâde Mustafa, Kemal Paşazâde ve Sadettin'den, Arapça ve Farsca yazılanlardan da İdris-i Bitlisi (Ölm. 1520), Şerafettin Ali (Ölm. 1454), İbni Arabşah (1388 - 1437), Suriyeli Hasan Burini (1556 - 1615)'nin eserlerinden faydalanılmıştır. Aynı zamanda Hüseyin, Sadettin'in olsun, diğer yazarların olsun eserlerinde verdikleri bilgileri onların gösterdikleri kaynaklardaki bilgilerle de karşılaştırarak doğruluklarını kontrol etmiştir. Örneğini İstanbul'un fethini takip eden olayları naklederken Sadettin'in yazdığı bütün kaynakları Hüseyin'in de aynen verdiği ve bu kaynaklardan hangisine önem verilmek gerektiğini de belirttiği görülmektedir (V. 204 b). Kaynaklarının yer yer tenkidini de yapmaktadır. Süleyman Çelebi'nin öldürülmesi hakkında Neşri'nin rivayeti buna güzel bir örnektir (V. 141b.).

Eserin özelliklerinden biri de, yukarıda da bir vesile ile işaret olunduğu gibi, Hüseyin'in üslûbundaki sadeliktir. Bahislerin öteki Türk tarihçilerine nazaran açık bir Türkçe ile yazılmış olması, devlet erkânına dair bilgiler de uzun tasvirlere ve medihlere kaçılmadan nakledilmiş bulunması ve meseleleri daha açıklayıcı şekilde izah etmesi, bu görüşü destekleyen şu bir kaç örnekle önsözde belirtilmiştir.

Sadettin, Tac-ül Tevarih, C. I, s. 40-41 :

“Ve teksir-i asker emrinde ol vezir-i hüceste eser, şah-ı feridun fer mahzarında Bilecik kadısı olan Mevlâna Halil ile meşveret buyurup efkâr-ı isabet medarları bu vech üzere karar buldu ki evlâd-ı etrakten civanan-ı çalâk intihap olunup zamimesipah-ı zafer penah kılına. Bu mühimm-i celil Mevlâna Halil reyine tahvil olunup mevlânay-ı mezbur dahi ol hidmette istikamet üzere kıyam ve kemal-i sây ve ihtimam edip dilâver civanlar ve ruz-ı musafta şir-i jiyanlar cemedip her birine günde bir akçe-i osmani ki rubu dirhem-i şer'idir vazife tâyin olunduki eyyam-ı sefer encam bulup muavvedet buyuruldukta günlükleri kat'olunup her biri vatanında ziraata meşgul olup rüsum-ı divaniyeden halâs ola. Bunlara onbaşı ve yüzbaşı ve binbaşı tâyin olunup yaya namı ile iştihar buldular. Lâkin bu taife-i piyade vardıkça ziyade olup sefer ve hazerde fesada irtikâblarından olundu ki minbaid evlâd-ı küffardan hidmete yarar merdan-ı kârzar ihtiyar olunup . . . .”

Aynı konuyu Hüseyin Efendi ise şöyle anlatmaktadır. (V. 44b-45a) :

“Çünkü ehl-i islâm ile âbede-i esnam mabeynlerinde adavet-i dinî ve dünyevî vaki oldu. Cihet-i tevsî-i bilâd ve maslahat-ı gaza ve cihad için izdiyad-ı ecnad elbette lâzım gelmiştir. Türklerin nevreside oğullarından günde birer akçe ulûfe ile bir midkar piyade asker tahrir edip namını yaya koyalım ve her yüz adama bir süvari

salâr edip ve her bin adama bir bey nasbeyleyim. Seferle vardıklarınca ulufeleri verilsin. Sefer olmadığı zamanda ulufeleri hazineye kalıp ancak muayyen olan yerlerin ekip biçip uşur ve resimden ve tekâliften muaf ve müsellemler olsunlar, dedi. Orhan Han birader-i sa'd ahterinin bu reyin dahi istihsan edip piyadesine yaya ve yüzbaşı olan süvara müsellim ve binbaşına yaya beyi deyu nam koyup ve bu taifeyi kazasker olan Mevlâna Kara Halil tahrir eyleyip bu minval üzere asker-i Orhaniye mülhak oldular. Giderek cemaati mezbure seferlerde şenaat üzere olmağın yeniçeri zuhurundan sonra ulûfe verilmeyip heman vechi meşruh üzere ziraat ile geçinip uşur ve resimden muaf idiler, geru seferlerde hizmet ederlerdi. Merhum Sultan Murad bin Selim Han tâbe serahüma zamanında askere ihtiyaç olmamağla yaya ve müsellim taifesi mensuh olup ellerinde olan arazi miriden fûruht olunup sonradan kenduleri dahi reaya kayd olundular ve çiftlikleri timar olup halâ men-suhat dedikleri zeamet ve timarlar onların asâridir.”

Tac-üt Tevarih'ten (C. 2, s. 162-163) :

Huruc-ı Şah Kulu ve Fitenhay-ı bi hadd-ı o

“Bundan esbak rakamzede-i kilki bedayi nigâr olmuşdı ki, Sultan Korkud hazretleri Mısır'a varup geru rücu ettikte, eyaletgâhı olan Teke vilâyeti geru makarr-ı hükümet kılınıp aff-ı padişahiye mazhar olmuştu. Egerçi ol vilâyet ehli saye-i adaletinde bir nice gün âsude hal oldular amma, ol diyar etrakinin vücud-ı napâki levs-ı tabii ile mülevves olup fitratlarında redaet ve hilkatlerinde denaet araz-i zatî mesabesinde idi. Ol nakısların derun-ı nifak-makrunlarında envaı mefasid müdeggam ve her biri âdem şeklinde hayvan-ı lâyüfhem idi. Şehzadenin hâtır-ı naziki ol bed-likalardan teneffür etmeğın kadımden eyaletgâhı olan Saruhan vilâyetini arzu edüp, kaptusu halkından bir kaç dilâveri hazanesini muhafaza ve nakl için alıkoyp bir gece aelgafele Saruhan canibine teveccüh etti. Ol nevahi eşirrası hususâ Kızılıkaya nam mahallin eşkiyası şehzadenin hilâf-ı mutad üzere hareket ve şıtabın göricek kamer-âsâ şebgirdlik ittüğünden hurşid-i felek saltanatın zevaline istidlâl edüp aheng-i huruc ve zirve-i fesada uruc ettiler ve sene sitte aşere ve tis'a mie muharreminin aşurasında âyin-i revafız üzere akd-i cemiyet edip Şah Kulu demek ile mülâkkab bir murdarı serdar ettiler.

Bedayi-ül Vekayiden (V. 386a) :

Derbeyan-ı Huruc-ı Şah Kulu

Şahzade Sultan Ahmed'in Tatar Hanı Mengilgiray Han'a irsal ettiği namesine amel olunmayıp, Şahzade-i âlicah Selim Şah'ın Akkırman'a geçdüğü mesmuu olduktta, masru olup yanında olan adamlarını cem edip Amasya'dan huruc edüp Karaman diyarına azimet eyledi. Şehzade Korkud dahi Mısır'dan geldikte Teke vilâyetinde ideyorken atası dergâhının âyanı Ahmet Hanı taht-ı cihânbanıye iclâsta ittifakların bilüp nisab-ı saltanattan nasibî hırman olduğun iz'an edinüp, kaptusu halkı ile Teke'den kalkup bilâ izn-i peder Manisa şehrine güzer eyledi. Meğer ki Teke vilâyetinde Şeytan Kulu namına bir bedbaht müfsid var imiş. Bir mağarada sakin olup bir kühsarda mutavattın olup ve mübalâğa eşrarı kenduye yâr ve havadar edinüp ol hâriciler ile huruca fırsat gözedür imiş. Zikrolunan şahzadelerin harekât ve inklâbın ve sultan Bayezid Han'ın kemal-i mertebede ıztırabın işittikte görür ki memleket

hâli. Hâris yok, meydan-ı saltanatta kimesne görünmez, fâris yok. Tab'ı murdarında şehriyarlık sevdası galip görünür. Tevakkuf etmeyüp heman yanında ve etrafında olan eşirra ve etraki ve levendat-ı çalâki cem edüp ve kendüsini kızılbaş şahına mensup gösterüp namına Şah Kulu koyup huruç eyledi.”

Bedayi-ül Vekayi'e bir çok yönden üstünlükler sağlayan bu özelliklere ilâve olarak, Divan-ı Hümayunda mevcut bazı eski tarih belgelerini de aynen ve kaynak göstermek suretiyle teyid ve tevsik etmiş olmasıdır ki, bunun en önemli örneği hiç şüphesiz Fatih Kanunnâmesi'dir (Metin V. 277b-283b). Hicrî 1022 (M. 1613) senesinde Reisülküttab bulunduğu sırada Divan kanunnamesinden ihrac ettiğini belirttiği bu metin, sözü geçen ve ancak sonradan Viyana'daki kaynağı belli olmayan ve daha sonra istinsah edilmiş bulunan şekliyle zamanımıza intikal eden kanunnamenin²³ üzerindeki her türlü şüpheyi bertaraf edebilecek bir kesinlik ve aydınlık göstermesi bakımından da Bedayi-ül Vekayi'in değerini arttırmaktadır (*8 numaralı ek fotoğrafa bakınız*).

Yıldırım zamanında rüşvet alan kadıların suistimallerini önlemek için mahkemelerde davalardan alınacak harçlar hakkında kaydetmiş olduğu tarife (V. 95a ve b)-nin de Maliye ve Adliye tarihimiz açısından önemli bir belge sayılacağı şüphesizdir.

Bedayi-ül Vekayi'i büyük bir dikkatle incelemiş ve onu zaman ve konu bakımından çağdaşı olan metinlerle karşılaştırmış bulunan Bn. Tveritinoва önsözünü²⁴, eser hakkındaki hükmünü özetleyen şu satırlarla bitirmektedir :

“Onyedinci yüzyılda kaleme alınan Osmanlı vekayinamelerinden Hüseyin'in eseri, bu hususta en geniş ve tam bilgi verenini sayılabilir. Aynı zamanda bu eser onyedinci yüzyıl ortalarında Osmanlı devletindeki tarih ilmi seviyesini göstermesi bakımından da ilgi çekici bir vesikadır. Bu eserin yayımlanması Ortaçağ Osmanlı İmparatorluğu ve ona dahil milletlerin tarihini araştıran Orta Çağ tarihçileri için büyük bir ilgi uyandıran bu sahadaki olaylara dair gerçek malûmatı genişletmeğe yarayacaktır.”

Osmanlı tarihi kronikleri külliyatına böyle değerli ve önemli bir eseri, en son bilim metodlarına göre değerlendirmek suretiyle, kazandıran Bn. Tveritinoва'yı her bakımdan tebrik ve takdire değer mesaisiyle, Osmanlı - Türk tarihine, benzer yayınlariyle hizmetleri geçmiş olan Gieze, Witteck, Taeschner, Babinger gibi değerli ilim adamları zincirinin yeni bir halkası olarak Türk tarihçilerine tanıtmaya bir vazife saydım. Osmanlı Vekayi'nâmeleri arasındaki yerini bu suretle alarak genel faydalanmaya konulmuş bulunan *Bedayi-ül Vekayi*'i de ilgilenenlere az çok tanıtmaya hizmeti olur ümmidiyle eser hakkındaki bu kısa eleştirmeyi yazmış bulunuyorum.

FAİK REŞİT UNAT

²³ *Kanunname-i Âl-i Osman*, (Tarih-i Osmanî Encümeni Mecsuası ilâvesi) İstanbul 1330.

²⁴ Bu önsözü Rusca aslından özetliyerek muhtevâsından faydalanmamı sağlayan D. T. C. F. asistanlarından sayın İsmail Kaynak'a teşekkür ederim.

در جبهه انان سلطان احمدخان ایلخان سلطنته و آید دولت
 الی آخرالدوران که ایام سلطنتونده خان جهان اس و امان
 اوزره اولغله علم و عیونانی اولنار و عی علم منورعه ده نابغه
 و نفساندن خانی دکلهردو تا بادجین باد الی آخرالدهر ایلدا
 بو تقدیرجه دست دعا سوری سما به رفع اولوب نغمه و رجا اولر
 اول بادشاه و بیع سکونک خوما نیرنما عمر و دولتی افرود اولوب
 اعدای دین و دولتی سزنگون اولان و جو و دمان محمد الا و کاندن
 کفشدن کفشدن هارک موافقتش نه طریقه نیرنما اولان ایلان
 شیب بختر کلمات اولرد که
 یوسفی بر تقصیر حسین التیوسند ما دیوان عالی تقطعه زمین کما
 عطار دینطیر و اینس کلوزا و شتوی ندیور اولوب بیده بر اولان
 کونه بخلنده جاکیور اولندیم بر روز یوزدده خاطره برجا
 خطور ایلدیکه بو کفتر کما فناندن عبور اندکدن نفس اتار بر طبقه
 ایلدیکه الی تر اولورد و الدهردن ایزمیکدر اولغله باعث اولان
 اول ایلدن سنوریتیز اولان کتب نواذیح و سیردن بر علان
 بعض بدایع و قایع و نوادرد بدایع عجایب و غزایی سلطنت
 کیوب بر جمعه نظیر اولغله تا که قصه لوندن حصه لوانتی
 واصحاب دول عملارین اعمال منقذینه تطبیق ایلدیکه لور
 زبیرا هوما ده که مقدما واقع اولندیر هر روز زمانه کپور و فتح
 اولان خنده ایشانک عمری اینه قیل اولوب هر کلو مشین اولسه لور
 یه تجربه ایلد هوما ده فی معلوم ایدینه مزور بس دین و دولت
 خدمتده اولان اصحاب مناصه مناسد که نسخ تواریخه
 مراجعت ایدوب ایام دولت و حکام خدمتونده حادث اولان
 حوادثی گذشته سالوره امانالی اولان احواله مثال ایدوب
 هر حالده اعمال صحه فی مرتکب و انحال نیکدی فی محبت اولان

و مساقب

حمد و تجاس فی غایه و تبار فی قیاس ما لایغایه در کما حساب کیر باب
 لاین و سزاد که فرقه عی آدی سار مغلو تا ندن مکرم خان ایدوب
 عجایب کابانات و غزایب مکانات مسولاری اولن ایچون حلیه علم الهی
 و زبیر عقل ایلد بر ایلدی و درودنی حد و صلوة لایله اولان
 و شیخ الحنریب خدا رسول مینا حضرت محمد مصطفی علیه افضل التماس
 و آل صبا واصحاب باصفایه روادر که اول خیر الانام کلوم و عی
 حضرت نظام ایلد مشکلات دینی و معضلة دینی فی حل و صیان
 و معلول سالنه ده اولان قصص بر حصصی بیان ایلدیکه انداز مع
 بزوان و احرار کون و مکانه عارف و واقف اولان آل واصحاب
 کرام حضرت صابریا و عظام رضوان الله الملت العالم و شیخات
 سوزخه بر مغز لوندن نشنه لبان تا بیسی سیراب ایلور و عی
 شیخ تا بیسی کامیاب ایدوب معضنه ایلد علماء سفیدین و مشاخرین
 مسولاری اولان علوم شیعی کما باره نخر و املا ایلدیر اول
 زبیر دن مورخین دخی سیر ایشا اولیا و خلفا و سلطین صحیر و ندی
 ایلورد دعا بر بادشاه اهل اسلام حمدیاتی و عی
 و درود رسول خدا دن صلوة م بادشاه اسلامه دعا جمله و امانت
 اولدو عی ایچون و جواد حضرت سزاد ای اورنگ خلافت خیر
 سر سلطنت سلطان عمر زمان و کونین و در دمان آل و عی
 الذین و ایچون خادم الحرمین الکریمین سلطان بن السلطان سلطان

Res. 1 — Viyana nüshasının ilk iki sahifesinin fotoğrafı
 "Kitabın yazılış sebep ve amacını açıklayan ikinci sahifedeki bahsin
 okunusu, 314 üncü sahi finin 7 - 20 inci satırlarında aynen gösterilmiştir."

الجهانه ومن النوادر ومن الوقایع دنیلوب ساری دچی
 بوکما قاس اولوزور و هوردو لنک ابتدا و استهاسنک
 تاوی و مدت سلطنتی تغدار اولوب و قاج نواز اولد
 و هر بری قاج بل سلطنت اندک لوی بیان اولوزور
 احد غفادینک تکارستانی تربیتی اختار اولوب و اولد
 سکاید لوی دچی توجه اولدیندور حق تعالی اتمام اولد

سندسه

خلقت نورسیدالانام علیه الصلوة والسلام و اولیادین
 بعضی روایات و حکایات بیانند در اول مباحث نورسید
 حدیث شریف مشهور در توفیق علیه السلام علی بنی بانه
 روایات مستنده اولوب جمله سنک حاصلی اکا راجع اولور که
 الله تعالی و نفس نورسید محمد علیه السلامی موات و ارض
 و عرش و کرسی و لوح و قلم و خشت و نار و سنگ این
 بوچن و سایر مخلوقاتن مقدم خلق ایدوب فضا عالم
 قدس ده تربیت ایلدی و اولد ایچون مجا بلو خلق ایدوب
 بیجه مدت سیود و تسبیح و تقدیس ایلد ماحور ایلوب
 هر مجاهده مدت مدیده عبادت ایلوب محمدن اخراج
 اندکده تنفس ایلدی انفاستدن اذواح انبیا و اولیای
 و صدیقین و شهدای و سایر مؤمنین و ملائکه بی خلق ایلدی
 بر حله خلقدن مراد تقدیر در دینلارین عیاشی و غیره
 نورسیدالانام آدم علیه السلام دن ایکی یکن سال اولدین
 اولوب آدم خلق اولدندقه صلته القا اولدی دیرب
 بوحدت شریفی روایت ایلد قال النبی صلی الله علیه و سلم
 لنت موزاین یدی الله تعالی قبل ان یخلق الله عزوب
 آدم بالهی عام یسبح ذلك الیوز و نسبح الملائکه بحمده

تحریرت بدیع الوقایع
 بو مجموعه مطبوعه بر اصل و دوت فصل اوورده و سب اولد
 بدیع الوقایع دیونسمه اولندی اصل بر مقدمه
 و اوج بایددر مقدمه حضرت شیخ المذنبین محمدحاکم المسلمین
 علیه السلامک نورسیدالانام خلقی و بعضی آیات بیانند
 باب اول انوالنوردن خیرالترجمینه کلیمه حاصلی اولان
 اجداد طاهرینک بعضی مناقبی ذکرند در باب ثانی
 حضرت زینالت میزینک حین ولادت نوردن زمان محمدنورسید
 و اوج اولان اجمال و قایمدر باب ثالث وقت محمدن
 حکام و مقامینه دکن و قریح اولان بعضی احوالند

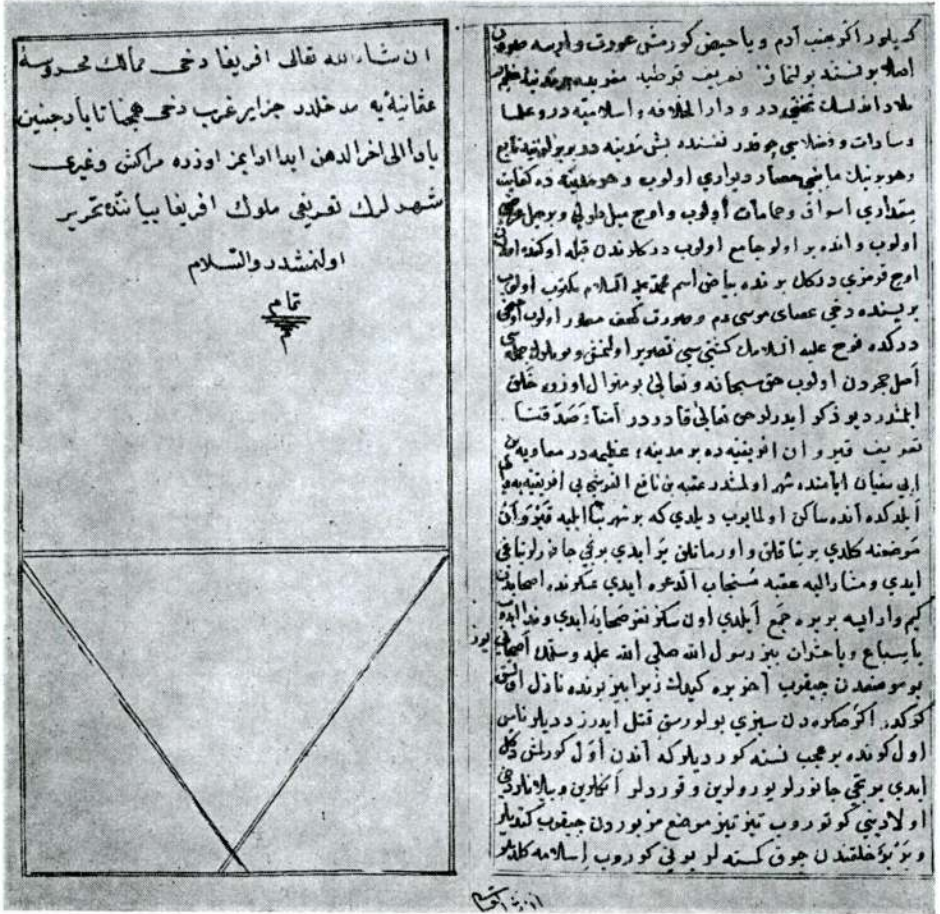
ادریان فصل اول اید

اولکی فصل خلفاء راشدین و انبیه انبی عشر و خلفاء
 اموییه و عباسیه و فاطمیون ذکرند در این فصل
 خلفاء عباسیه ایامنده خراسان و طبرستان و قزوین
 و اذربایجان و سایر بلادده استقلال اوورده و طقت ایلد
 اجمالی احوالی در اوج فصل خلفاء عباسیه دن صادره
 مع و شام و سایر بلاد و اسلام ده اولان بادشاهلرک شایان
 در دچی فصل آل حاکمز و بادشاه سرخ سران بیانند در

تنبیه

بر مجموعه محمدنیل طوزی بر موال اوورده اختار اولدین
 زمان اسلامده اولان بادشاهلرک عصر لریده و اوج اولد
 نوادر و وقایع جسته جسته یازیلوب و آنلره بناسب سایر
 ده لئورده اولان وقایع تمثیل طریقه ذکر اولوزور
 و هرمنقبه تک تنبیه مضامینی سرسختلورده است اولوزور
 مثلا شجاعند متعانی ابدیه من ما نزلت لجماعه علی ابدیه من

Res. 2 — Viyana nüshasının 3 ve 4 üncü sahifelerinin fotoğrafı
 “İlk önce yazılmış olan bu kitabın planı ve başlıca örnek ve kaynağı
 hakkında bu sahifelerden bilgi edinilmektedir.”

Res. 3 — Viyana nüshasının son iki sahifesinin fotokopisi.
(314 üncü sahifinin ilk iki satırına bakınız)

Res. 4 — Leningrad nüshası metninin 2 a (sf. 21) yaprağının fotoğrafı.

“Kitabın nasıl ve ne amaçla hazırlandığını açıklayan bu paragrafın okunuşu, 315 inci sahifenin alttan 1-3 ve 316 ıncı sahifenin üstten 1-15 inci satırlarında aynen gösterilmiştir”

قاعد و موربوره اووره محوري و نال بقه شروع اولدي و ايران
 و عراق عرب و مصر و شام و ديار بكر و قرمان و ساير ملوك
 مستفرقه دن هر ياد شاهان عصره ^{اولاد} سلاطيني دغي اجلا دكو اولد
 ذيراملك ضربوره نك سلطنتوري تدر بجه ياوشاهان آل عثمانه
 5 نصيب اولما قدر بو بايده هشت بهشت مصفى مولانا ادرين
 بتليبي يه اقتدا ايلدك و مورخين سالفه ياد دقاري كتابلر
 زمان اعتبار ايدوب الاقدم فالاقدم ديولر ايش كنن سلاطين
 آل عثمان غزاة في سبل الله اولمغله تا بعين و خلفاء عباسيه
 صكره باز يلوب ساير ملوك و سلاطينه تقديم و تعجيل اولدي
 10 و تفصيل تفصلي دغي بيان اولدي | ذكر تفصيل آل عثمانست
 سلاطين كزين آل عثمان الكوجه بحسب الزمان مناسبي بيان
 اولمان ياد شاهان دن موخر اولمغله قاعده مورخان اووزر
 سلاطين سلجوقيان دن صكره محوري اولمن مناسب ايددي كنن
 ابوالمجاهدين و المرابطين سلطان عثمان غازي انار الله
 15 بو هانده وجاهد و اياموا لکم و اتمکم في سبل الله امور
 حسن اعتقاد ايله مطيع و منقاد اولوب غزاه و جهاد مستاد
 اولمغله و فضل الله المجاهدين علي القاعدین نص شريفه
 ساير سلاطين متقاعدينه تفصيل اولمغين خلفاء عباسيه دن
 صكره سلطان سالف البيان و اولاد عالي نژاد دن اولان
 20 ياد شاهان عالیشانك فتوحاتي ذكر بنده مسائرت اولدي
 سلاطين جهاد آيين آل عثمان والذابعد ولد مجاهد
 و مرابطه ايله مقيد لر اولوب خلفاء بنوي و تايبين دن
 صكره آنلرك اندكاري غزوات و فتوحات غهري ياد شاهان
 ميسر اولماشد الكوجه سلطان محمود غزنويك هند و ساند
 25 و فوع بولان فتوحات و غنمه و سوغات صحفه روزگار

مسرور در اما آل عثمان دن ابو الفتح سلطان محمد خان جنت مکانک
 فتح اندوکی قسطنطنیه شهری که سلطان بلدان جمانده غالب فتح
 هندوستان در و شهر مزبورده سومات منال نیجه دیوردیوسال
 مساجد و معابد او شده یا کتوز ایا صوفیه که زیور کیند کبودده
 5 متلی نابود در شهر مزبورک معابد متعدد سندن معدود در
 سا بر پادشا هارک آناری خود غیر محدود در حال پادشاه اسلام
 اولان سلطان سلطان سلطان ابراهیم خان ابن سلطان احمد خان
 ادام الله تعالی عمره و سلطنته الی آخر الذور ان حضرت لوی دخی غزاه
 و جریادی پیش نهاد ایدوب اوردنک خاقانی و تخت عثمانی بی
 10 تشریف بورد قاری سال فرخند فالده که بیک فوق طغوز سوانند
 او نیدی کونی ایدی آبا و اجزادی سقادی او زره غزا و جواد مراد
 ایدوب قراق عاق بد اخلاق سبتولی اولدوخی اذاق تلعه سی که
 چاق دشت قیاق توابعندن هیهان صحرا سنده واقع اولمدر ستر
 و بگردن عسکو نهرت آنر کوندروب نتمیر طغوز تا نیر لوی ایلد فتح و تسخیر
 15 بیورد مشاورد و متصل قوزق مسد کین او زربنه عساکر مسلمین ارسال ایدوب
 توسیع بلاد و آسایش عبادده حجت ها هم لوی مصروف و بی در بصدور
 تا با دچین بادا الی آخر الذور ابتدا ان سا الله تعالی من بعد وقوع بول
 فرجات محمدن ذکر او نفعه نیت اولمدر موجود که عمر و دولتی فرید

تنبیه

اصحاب عقول و ادعانه پوشید و پنهان دکلدرد که اکوجه شاهان
 20 بختیار وحدوان هوشمند دولتیارک طبع عاقلانه و مزاج عادلانه
 مکلدر که زمانه نونده اولان مشکلات واقعات و مرماتی سواکت
 ندایر صابنه لوی ایلد حل ایدوب آخرک آرا و افکارینه محتاج اولمدر
 لکن سلطان عظیم النان اولنلور عابت اسباب عزم و حزم و وقار
 25 اساس بزم و انانیت رزم ده و این مملکت داوی و فرمان رومی

قاسم پاشا غلظه قوبنده جامع شریف و حام بنا ایدوب اول محلی
 معور و آبادان ایدندر که ابی الان قاسم پاشا نای ایلده
 نام بولندر جا و حص دخی فتح اولدوقده اکا ویرلنده مرحوم
 سلطان بابزید خان حرمنده نورو نما بولوب سلطان سلیمان خان
 زمانده وزیر اولندر شام دخی فتح اولدوقده امیر خیر بک
 واسطه سیله چرا که دن جا بزدی بوزاری یه او جانان
 طریقله احسان اولمیشدی سلیم خان مرحوم اولدوقده عسیان
 ایلدی نه کم اعمال سیننه سنک جراس بولد دخی تحویر اولن
 طر بابوس شام اسکندر پاشا زاده مصطفی بکه ویریلوب
 قدس شریف سجانی اورنوس اوغلی بکه و صندق سنجانی
 مستصر اوغلی بکه غایت اولندی مظفر احسان اولنکن
 بنی و عسیان ایدن حسن اوغلین ملکی قورقاز اوغلی احمد
 و کاخ سنجانی قاجی اولان قواچین اوغلی احمد بکه ویر
 و حکومت مضر نادره العصر سلیم خان نادره الاقران چرا که
 کباردن امیر کبیر خیر بکه ویرمیشدی حقا بودر که وفات
 ایدنجیه دک صداقت اوزره خدمت ایدوب عبودیتده
 اولماشیدی و ذوالقدر بده حکومتی شهوار اوغلی علی بیک
 اوززنده اغورهای بونده خدمات پسندیده سی ظاهرا اولندر
 بکبیری اغالی بیدی تکه دزداری کمال اغاده و بودر
 کلبلوبی سنجانی ایله جعفر بکده ایدی و آدنه حکومتی
 رمضان اوغلو نون محمد بیک اوززنده و تکه ایلی کی احمد
 و بابزیدی فخرادین و سیمال اوغلی محمد بک و بابی و بوده نادر
 اولوب دامن خدمت لوی در میان ایدی حام پاشا نصر سفینه مانع
 اولن استوکی ایچون قتل اولدوغی و بلاق مصطفی بل و زو اوغلی

دخی شریف

<p>اجداد عظاماری ابا منده اولان قوانین مضبوط دنتواولما بروب و نقصان اولان بروب دخی کندولری زای شیر ولایت تانیولریله کجمل بوروب ابدالاباد دیوان های پونده معلول به اولی باسند قران عالیاری صدور ابدوب اول عصرده طغرای شریف لغدی اینه مشرف اولان یعنی زاده محمد افندی به تدوین و تحریف امر ایکنله 5 مشا رالمیه دخی اوج باب اوزره بر قانون نامه ترتیب ابدوب دیوان عالیانده مضبوط اولان قانون نامه های پونده قید ایکنله بر خیر بر تشریح یعنی حسین الشیر حمده بر تبه علیله اصل التجه نیک بیان بکوی اکی سال فرغنده فالنده دیوان عالیانده دین 10 حکامیان اولدوغوزده ذکر اولنان قانون نامه نیک صورتی دیوان قانون نامه سندن اخراج ایکنله میروا لیبیدی چرکیه بنایه الله تعالی نوا ریح محرابنده ما ذون اولدن تیلدکیمنا بر خیر صدده تحریف اتمکی مناسب کوردک اگر چه انصاف درون بظاری تبدیلی و شیر اولندور اما اکثری حال لایحه لایحه در</p>	<p>5 10</p>
<p>ذکر قانون نامه حکامیان</p>	<p>15</p>
<p>اول مرتب اولان قانون هایون رساله بی مرحومک لسان شریفندن بیان اولغی اوزره باز لندور اما اوزره خط ایکنله سعادت مشرفولوی بر معزال اوزره تحریف و تطویر اولغندور</p>	
<p>صورت خط هایون تحریف خانی</p>	
<p>بو قانون نامه اتام و ددم قانون بندر و بزم دخی قانون بندر اولاد کورام نسلا نیه نسل بو مکتله عامل اولالور باب اول مراتب اعیان و اکابر بیاننده در اول معلوم اولاک و ذوا امرانک و ذوا اعظم باشنده جمله نیک اولوسیدر جمله اولور وکیل مطلقیدر و ماملک و کیلی دفن و اولدر اول ناظریدر آقورمه ده و علورمه ده و سوتیه ده و ذوا اعظم جمله دن مقصد 20 25</p>	<p>20 25</p>

Res. 8 — Leningrad nüshası metninin 277 b (sf. 572) yaprağı.
 “Fatih Kanunnamesi metninin nereden ve ne şekilde ve hangi tarihte
 istinsah edilmiş bulunduğunu açıklayan bu metin için 11 inci
 sahifeye bakınız.”

